

Jerneja Ferlež in Peter Rezman
MARIBOR PARALAKSA

Pomnilniki podob in njihova nadaljevanja

Stare fotografije so se mi od nekdaj same od sebe zapisovale v nekakšen osebni vizualni pomnilnik z oznako »Nadzanimivo«. Od nekdaj sem bila tudi odločena, da jih ne bom kupovala in ustvarjala svoje zasebne domoznanske zbirke. Na sejmih starin vseeno nikoli ne morem mimo albumov, škatel in kuvert, v katerih se brez kakega logičnega reda gnetejo bledeče podobe nekdanjega mesta, neznanih ljudi ali celo neprepoznanih prostorov. Manj ko je podoba jasna, bolj me privlači. Sčasoma sem za spoznanje spremenila stališče – ne, ne bom kupovala starih fotografij, res jih ne bom – razen če so jih posneli stari mariborski fotografi, če so motivi posebej zanimivi ali če me nagovarjajo kar tako, iz neznanega razloga. Tako se je povsem brez koncepta začela počasi polniti škatla z oznako »Nadzanimivo« – zdaj ne več samo kot mentalni, ampak tudi kot fizični pomnilnik najrazličnejših podob.

Fotografije, ki jih prodajajo na sejmih starin, večinoma niso dokumentirane – ne ve se, kdo je na njih upodobljen ali kje in kdaj je bil motiv posnet, razen če je kdo to izjemoma zapisal na hrbet ali če so bile poslone po pošti in zato nujno opremljene vsaj z naslovom prejemnika in kratkim zapisom. Take, bolj ali manj nedokumentirane, imajo skoraj neskončen potencial. Povabilo k pisanju za rubriko mestnega časopisa je sčasoma naplavilo zamisel – eno za drugo

sem jih začela postavljati pred svoje in posledično mnoge druge oči in se z njimi na neki način poigravati. Iz njih sem poskusila prebrati, kar se da, čeprav se na prvi pogled zdi, da ni kaj prebrati. Dodajati sem jim začela še fotografije, ki so mi padle pod roke v drugih zbirkah in so se prav tako zataknille v mojem pomnilniku. Povezovati sem jih začela z dokumentarnimi dejstvi in jih postavljati v kontekst, na koncu pa sem si privoščila nekaj, česar si kot etnologinja ne bi smela – pisati sem začela čez mejo dokumentarnega – kot počnejo pisatelji, pa jim nihče ne zameri. Zahotelo se mi je take svobode. In končno se mi je zahotelo – prepustiti jih nekomu, ki zna iz njih narediti pravo literaturo.

Postave in obrazi z obledelih fotografij, celo obrisi ljudi, ki jih na fotografijah sploh ni, so tako izstopili iz dejanske podobe. Zgodbe, ki so nastale, niso več zgodbe o njih, postali so nekakšne literarne animacije, prototipi nekega miljeja, imaginarni posamezniki, postavljeni v prostor in čas. Dobili so dvojna življenja. Tista, ki so jih dejansko živeli in o katerih ne vemo in ne bomo izvedeli nič, ker do tega nismo upravičeni, in tista druga, ki so se jim – pravzaprav ne njim, ampak likom, ki so jim posodili silhuete, obraze, postave – izpisala v domišljiji.

*Jerneja Ferlež
Maribor, Vurberk, Kruplivnik*

Prebrati s fotografije, poiskati detajle, izostriti izreze, brskati za besedami, razmišljati o pomenih.

Dodati besede k sliki. Zadnji odstavek dokumentarnega dela vsake zgodbe, tik pred tremi zvezdicami, uvede izmišljene osebe in dogodke v njej. Izmišljeno – o tem ni nobenega dvoma – pa vendar: si lahko zgodbo preprosto izmislim, kot bi bil nastavek zanjo nekakšen balon, ki ga je treba samo še napihniti? Morda pa ves čas nekje lebdi in čaka, da jo mislim, zabeležim, povem? Je z zgodbami podobno kot s skladbami, ki potopljene v molk čakajo, da jim ustvarjalec samo doda glas in jih potem lahko slišimo tudi drugi? Tako preprosto le ni.

Ob dialogih etnologije s fotografijami me je zgrabil izziv. Zamikalo me je gnetenje dogodivščin namišljenih posameznikov v časih, ki so nepreklicno mimo, v prostorih, ki so danes čisto drugačni. Sprostil sem krila domišljiji. Prebrane slike so postajale plastične, pogosto sem si jih nazorno predstavljal, še preden sem sploh videl fotografije. Nastavek na koncu prebrane slike je zrasel pred mano, kot bi s kakšne stare mariborske ulice stopil skozi velika vrata v temnikast prehod. Najprej mrak, kar naenkrat se prikaže dvorišče, zamejeno, a prostorno, odprto v širino neba. Zajamem ga z enim pogledom, potem začne oko počasi drseti po detajlih. Bolj ko drsim, izbiram in ostrim, bolj se zgodba piše sama – takrat naenkrat ni treba nič več razmišljati, kdo je kdo in kaj se mu bo zgodilo, kako se bo odločil in na koga bo naletel – roka,

ki piše, like naenkrat komaj dohaja. Izmišljeni, postavljeni v resnični prostor in čas, zaživijo po svoje. Zgodba se piše sama, pa nisem naredil drugega kot samo malo zarezal v čas in ujel – kot fotograf – delček sekunde. In jo malo podaljšal.

Kaj je res in kaj ni – vse in nič. Ostane pa to, kar se prenese od ust do ust, zapiše, ujame v trenutek na fotografiji. In seveda, kar se v domišljiji doda in se potem prosto razrašča.

*Peter Rezman
Plešivec, Vurberk, Kruplivnik*

Milli in Fani v Mestnem parku

Draga mi gospa Milica!

Predvčerajšnjim sem preživela sentimentalni pomladanski popoldan v parku. Slučaj me je zanesel pod fotografsko ploščo, evo ti enega posnetka. Pozdrave Tebi in vsem domačim

Tvoja Milli.

To je 28. marca 1929 na hrbet fotografije napisala neka Milli, pošiljko pa je naslovila na nadučiteljevo soprogo v Svečino.

Gospodični, ne prav rosno mladi, sta se na ta zgodnjepomladni dan odpravili na sprehod v park, o tem ni dvoma, saj je tako zapisano na hrbtu fotografije. Ena je sedla na ograjo nad potočkom, druga se je nanjo samo naslonila, pa je nastal posnetek. Mimgrede – ograja je prav taka, gotovo tudi prav tista, ki je na istem mestu še danes in je bila tam gotovo že nekaj pred nastankom posnetka. Lepa, očitno tudi trpežna ograja.

Sprehodi po Mestnem parku so bili v obdobju med obema vojnama, pa tudi še pozneje in gotovo tudi prej, poseben dogodek. V park se je hodilo na sprehod kot na promenado. Otroke so za to priložnost oblekli v najlepša oblačila, tudi odrasli so se uredili. Sprehod ni bil kak navaden opravke ali preprosto ubijanje prostega časa, sprehod po parku je bil dogodek. Velikokrat je prišel na vrsto ob nedeljah. Drugače poseben je bil za tiste, ki so živeli kje stran od

starega mesta. Priti iz katerega od mariborskih predmestij v Mestni park je bilo nekaj redkega, najbrž nekaj takega kot danes iti na izlet v sosednje mesto. Pomenilo je – urediti se, oditi, dospeti v park, se tam primerno obnašati. Tisti, ki opisujejo take sprehode iz svoje otroške izkušnje, pravijo, da jih je prav ta zadnji del najbolj utesnjeval – lepo se obnašati, biti oblečen v lepo obleko, obut v bele nogavičke in najlepše čevljuje. Sicer pa – družinski sprehodi, sprehodi ljubimcev, sprehodi kar tako. Dekleti na fotografiji sta očitno na enem od takih sprehodov, o tem lahko sodimo po njuni opravi, pa še zapisali sta – preživeli sta sentimentalni pomladanski popoldan v parku.

Če bi šli na sprehod nekaj let pozneje in ne bi bila ravno nedelja, bi morda lahko srečali Josipa Hutterja, ki ga je v tovarno v Melju baje vozil osebni šofer, ampak ne od doma. Od svoje vile v Badlovi ulici čez park do tja, kjer je pozneje dal zgraditi prvi velik blok v mestu, je šel dvakrat na dan peš, sam. Šele nato je sedel v avtomobil in se pustil odpeljati v svojo tovarno. Baje zato, da je med kratkim pešačenjem skozi park razmišljal in razvil kako dobro idejo. Bil je namreč človek nenehnega tuhtanja in človek presežnih idej. Ampak leta 1929 še ni prebival v vili ob parku, zato ga dekleti na popoldanskem sentimentalnem sprehodu skoraj gotovo nista srečali.

Kako drugače kot v mestnem središču, katerega tipični predstavnik je prav Mestni park, se je živelo v predmestjih. Predmestja so vedno imela neki pridih sproščenosti, povezanosti med prebivalci širšega ob-

močja, tudi tesnejše povezanosti z zemljo. Ljudje v predmestjih se za sprehod ali obisk pri sosedu niso preoblekli. Obisk je bil sicer tudi dogodek, a precej manj formalne, zato pa izrazito družabne narave. Ljudje iz ulic predmestja, zlasti starejši, še danes naštejejo drugega za drugim vse sosede sedanje in nekaj bivših generacij daleč navzgor in navzdol po ulici. V mestnem središču so taka poznanstva precej bolj selektivna, a bolj ko sežemo v preteklost, pogosteje tudi tu naletimo na ljudi, ki se spominjajo prebivalcev hiš za desetletja nazaj.

Nazaj k sprehajalkama v Mestni park. Očitno je, da sta se dekleti ob ograji fotografu namenoma postavili pred kamero. Ni ju slučajno ujel, nista slučajno sloneli nad potokom, ko je šel mimo. Tja sta stopili in sedli z namenom, da ta fotografija nastane. Pogledali sta tistega, ki je bil na drugi strani, ena bolj prijazno, druga malo manj, in počakali, da sproži. Morda sta ga poznali, morda ne, tega se iz njunega pogleda ne da razbrati. Kdo bi torej lahko bil? Možnosti sta vsaj dve. Ob koncu dvajsetih let prejšnjega stoletja so nekateri Mariborčani že imeli lastno fotografsko kamero. Čisto verjetno bi torej bilo, da bi ju fotografiral prijatelj, sosprehajalec. Lahko bi bila seveda tudi ženska. Obstaja pa še druga možnost. Med obema vojnama so po mestu fotografirali tako imenovani »brzoslikači«. Logika njihovega posla je bila preprosta – posneti fotografijo in prepričati portretiranca, da jo kupi. Veliko takih fotografij je nastalo na Državnem mostu in na Aleksandrovi cesti, na promenadi. Zakaj ne bi kateri od fotografov brzoslikal tudi v

parku, kjer je bilo na neki način podobno vzdušje kot na promenadi. Millin pripis na hrbtu pravzaprav posredno odgovarja na to dilemo: *Slučaj me je zanesel pod fotografsko ploščo, evo ti enega posnetka*. Ni videti, da bi bil znanec tisti, ki bi pač slučajno fotografiral sosprehajalki, tudi ni verjetno, da bi amaterski fotograf uporabljal kamero na plošče, najbrž bi imel tisto sodobnejšo in priročnejšo napravo s filmom. Zelo verjetno je torej, da je ta slučaj bil srečanje z brzoslikačem, ki ju je nagovoril, da se postavita pred kamero, posnel in očitno zelo hitro izdelal fotografijo, saj je bila ta že dva dni pozneje popisana in poslana nadučiteljevi soprogi v Svečino. V prid tej trditvi govori tudi izrez potreta v ovalnem okvirju, ki kaže na fotografa, veččega drobnih fines svoje obrti.

Leto, ko je fotografija nastala – 1929 –, je leto, ko se je v mestu že poznal vpliv gospodarske krize. Tudi poklicni fotografi so se pritoževali nad njenim učinkom, pa tudi nad tem, da so jim konkurenco delali še amaterski fotografi. Ko je denarja manj, je fotografiranje manj pomembno razkošje, ki se mu ni težko odpovedati. Poklicni fotografi to hitro občutijo kot upad naročil in s tem tanjši kruh. Sploh če jim del posla odžirajo še amaterji. A tudi ti se za svoj del kolača borijo v istih neprijetnih okoliščinah in s podobnimi razlogi – vsi si pač prizadevajo preživeti. Tudi sicer je gospodarska kriza zarezala v življenja Mariborčanov, zlasti v življenja nižjih slojev. Pogoste so bile deložacije, stanovanjska stiska je bila do marsikoga neizprosna – natrpana stanovanja, pogosto tesna, vlažna, temna. V letu, ko sta se Milli in prijateljica

fotografirali, je veliko njunih someščanov napisalo obupane prošnje za stanovanje. V njih so popisovali svoje dobesedno bizarne bivalne razmere, da se človeku z nekaj senzibilnosti postavijo dlake pokonci. Dekleti, fotografirani v Mestnem parku, tovrstnih težav najbrž nista imeli. Videti je, da sta se lahko lepo uredili in si celo privoščili fotografiranje, za katero je kazno, da je povzročilo vsaj neki strošek. Morda ga je poravnal kdo drug, pa vendar.

Toliko lahko iz fotografije dveh deklet, Milli in njene sosprehajalke, preberemo neposredno ali posredno. Lahko ju postavimo v kontekst časa in prostora, ne da bi pri tem storili silo avtentičnim dokumentarnim dejstvom. Res pa je, da ne vemo niti tega, katera je Milli in katera je tista druga.

Od tu naprej pa se zgodba odcepi od linije, ki jo črtajo zgodovinski viri. Dekleti sicer ohranita svoji podobi, a njuni zgodbi prestopita v polje literature, v polje, kjer pravzaprav to nista več onidve. Iz realnih deklet se prelijeta v imaginarna lika svojega miljeja. Milli je skozi tako odprte oči tista, ki stoji. Tista, ki sedi, je Fani. Prijateljici sta že od otroštva. Ena je iz družine bančnega uslužbenca, oče druge je trgovec – ima zastopstvo za trgovino z glasbili. Njuna domova, trisobni najemniški stanovanji s kuhinjo, kopalnico in sobo za služkinje, sta blizu Mestnega parka.

Dekleti kljub svojim ne čisto rosnim letom še nista našli svoje idealne partije, zato imata vsaj dva razloga, da gresta tega 28. marca na sprehod v park. Prvič – nimata obveznosti, ne čakata ju družini, nimata še

otrok, za katere bi morali organizirati dan, in nimata mož, da bi ju spremljali tja, kamor bi hotela onadva. Sprehod po parku pa je tudi dejanje sentimentalne narave. Ne samo da je v navadi meščanov hoditi v park na sprehod. Dekleti po tihem upata, da bosta tam morda naleteli na koga, ki bi njun osamljeni stan spremenil. Na promenadi in v parku so samski ljudje na poseben način pozorni. Ampak tega dne se ne zgodi nič posebnega. Drugi sprehajalci so bodisi družine z majhnimi otroki, vsi v belih nogavičkah, lepih oblekicah in – revčki – takoj okrcani, če se le malo pregrešijo proti pravilom spodobnega vedenja, bodisi pari, ki jih pomladno prebujajoč dan že napolnjuje s kipečimi občutki. Ti za dekleti niso ravno zanimivi. Kaj jima torej preostane. Naj odklonita še fotografa, edinega moškega, ki ju je ogovoril? Nikakor. Pustili se mu bosta fotografirati. Postavili se bosta malo koketno k ograji nad potočkom in upali, da bo posnetek, ki bo nastal, kmalu romal v roke bodočega ljubega, dobre partije, s pripisom na hrbtu: *Ljubemu za spomin, Fani* ali *Ljubemu v večni spomin, Milli*. V Mariboru, leta 1929.

* * *

Kazalec in palec leveice sta precej hitro vrtela zobato jagodko navijalnega kolesca žepne ure. Zarezze so se vtiskovale v belo kožo gladkih rok gospoda urednika. To vrtenje vijačka z levico v resnici ni bilo pravo navijanje, tisto je bilo videti čisto drugače. Uro je vzel na levo dlan, odprl pokrovček in pogledal številčni-

co – mali kazalček v krožnici na mestu spodnje številke šest je skakal. Bilo je očitno, da ves čas teče. Prvovrstna Omega, petnajst rubisov, je redko obstala. Potem je vedno zaprl pokrovček in s prstoma desnice počasi vrtil kolešček naprej in nazaj, s pozornostjo in občutkom v blazinicah prstov. Če pa je tako kot zdaj nazobčano kovinsko jagodo živčno poganjal z levico, mu ni bilo dobro ugovarjati. Naenkrat je škrtnilo!

»Hudiča,« je nervozno ušlo Jakobu Podlesniku, uredniku Mariborskega večernika Jutra. Prsta nista zaznala, da je vzmet do konca napeta in je škrnila. Ura je obstala. Mali kazalček je nehal šteti sekunde.

»Hudiča,« je bilo še enkrat slišati klicanje peklenščka, ravno ko je vstopil eden od dveh novičarjev časnika. Gospod Jakob je spustil pokvarjeno uro v žep telovnika, sklonil glavo in začel odpenjati verižico. Nato je s potegom zaponke zopet izvlekel gravirano uro in jo nežno spustil na mizo. Čeznjo se je zvila srebrna kačica, kot da je živa.

Mlajši od dveh časnikarjev, Tone Fras, se je s pisanjem novice o žalostnem dogodku zelo potrudil. Pričakoval je hvalo, a kakor je urednikov poziv prišel do njega, je vedel, da ne bo pohvaljen. Kadar je šlo za to, je Podlesnik sam prinašal spodbude k novičarjem. Govoril je, da je javna pohvala dober zgled. Kadar je bilo pa treba k njemu, je bilo to zavoljo graje ali kakšne njegove zahteve in urednik je v takih primerih zadrego pred drugimi podrejenimi prihranil. Tudi s tem si je pri svojih nameščencih pridobil ugled in avtoriteto. Zato so ga vsi z iskreno spoštljivostjo naslavljali z gospod urednik.

Tone je obstal dva koraka globoko od vrat, ki so za njim zevala v hodnik.

»Zaprte,« ga je premaknil umirjen glas in novičar je počasi zaprl vrata, da ne bi počila. Urednik je pokroviteljsko nadaljeval:

»Dobro ste to napisali. Vse je tako, kot bi bilo res. Samo,« potem je vdahnil in še malo obmolknil, »zakaj bi se zdaj pisalo o tem na takšen način in še bolj žalostilo starše? Pogreb še minil ni, žalovanje traja in potem bodo ...« zopet dolg molk in vdih, »potem bodo naročili objavo osmrtnice! Mi za nazaj ne moremo ničesar spremeniti. Lahko jim pa ublažimo težke dneve.«

S kazalcem je potisnil list na gladki površini mize proti Tonetu.

»Kako ste to napisali ...«

Novičar mu je segel v besedo:

»Najprej sem bil pri žandarjih in dobil od načelnika uradno ..., samo da dejansko ni ničesar povedal. Zato sem potem povprašal ljudi tam okoli in ti so mi bolje povedali. Pa še v bližnji gostilni. Vse, kar je napisano, sem zvedel vsaj od dveh oseb, kot vedno naročite, gospod urednik.«

»Ja, ja, že prav. To je vse prav. Od dveh, seveda. Najmanj od dveh! Pa nisem mislil osporavati temu ..., samo to,« je zategnil, »to se ne dela tako, veste!«

»Kako pa? Kako pa naj drugače izvem ...?«

»To že ..., to je že prav. Način, kako ste napravili poizvedbe, je v redu. Saj vi morate vedeti vse,

da lahko o tem pišete! Ni pa treba, da vse to tudi napišete!«

»Saj vsi govorijo tako, kot je napisano.«

»Saj! Zato pa ni treba, da mi to pogrevamo. Pomislite malo na njune bližnje. Na obe družini, ki žalujeta in vsi jočejo ...«

»No ...« je zopet vskočil Tone, »eni bolj jočejo in bolj žalujejo ...«

»Popravite,« je nedvoumno in trdo padla uredniška beseda. »Napišite, da žalujeta obe rodbini. Drugeče to ne gre,« je potem pritisnil gospod Jakob Podlesnik na Toneta in s kazalcem potisnil list še za par centimetrov proti njemu. Ta je molče potegnil list k sebi in ga vzel z mize. Že je hotel oditi, ko ga je urednik ustavil:

»Tone, mogoče bi pa prej malo razgibali misli ..., preden boste popravili spis.« Novičar mu ni več skakal v besedo. Molčal je in urednik je pojasnil, kaj ima v mislih. »Mogoče bi se sprehodili do Vidoviča in mu odnesli tole v popravilo?« Tako kot prej list je urednik potisnil svojo žepno uro s počeno vzmetjo proti nameščencu.

»Ravno ko ste prihajali k meni, sem jo premočno navijal. Meni se zdi, da je počila vzmet. Pa recite ..., prosite mojstra, naj pohiti. Težko smo pri časopisu brez ure!«

»Bom, gospod urednik,« je pisar kimaje, a nejevoljno spravil urednikovo uro v žep. Gospod Jakob je še prijazno dodal:

»Malo se sprehodite. Po poti se vam bo gotovo utrnila kakšna dobra misel o tej tragediji. Razgibajte

telo in duha in napisali boste pravo mero vsega, kar ste izvedeli, in ohranili boste dobro ime obeh pokojnih in njunih rodbin.«

Tone ga je poslušal do konca in šel, nič ni okleval. Nemudoma se je odpravil in se skozi široko obokan podhod usmeril po ulici navzgor, proti urarju Vidoviču. Zamišljen je premeril pot in s tlaka stopil naravnost v urarsko delavnico. Mojster je bil za svojim pultom, sklonjen proti svetlobi, s povečevalnim monoklom, čisto pri miru. Samo roki z drobnim urnim mehanizmom v dlaneh sta dali vedeti, da ne spi. Niti premaknil se ni, ko je slišal vstopiti stranko. Čez nekaj sekund je odložil delo na mizo, se vzravnal, snel monokel in pogledal Toneta, ki je povedal, da prinaša urednikovo uro. Urar se je namuzal in ponovil, kot bi slišal, kaj je naročil Podlesnik. Da naj se ura hitro popravi, ker je od urednika in da je pri časopisu težko brez ure. Novičar je začuden prikimal in znil:

»Res je tako naročil!«

Vidovič je vzel uro, jo spravil v predal, si spet nataknil svoj monokel in zroč v delo pred sabo z nasmehom določil:

»Jutri tak čas bo spet tekla!«

Tone je izstopil na ulico, razpel suknjič, zataknil roke v žep, porinil klobuk malo na stran in moral si je priznati, da je imel gospod urednik prav. Ves čas je mislil na zapis o veliki tragediji. Z enim očesom je preletel izveske lokalov nad ulico in na prvem križišču zavil na levo. Na polovici ulice je podhod in znotraj dvorišča je bilo dvosobno stanovanje, kjer je

živel njegov dobri znanec, brzoslikač Kukec. Ko so zaškripala vrata, je ta ravno uokvirjal portret dveh žensk v parku. Kadar je v temi izdeloval fotografije in je imel prostor zaseden z banjicami kemikalij, je vrata zapahnil. Ko pa je provizorično fotografsko razvijalnico spremil nazaj v bivališče, je edino okno odstrl tako, da je debel vojaški koc položil na kljuko ob podboju, a je ostalo še vedno na pol zastrto. Razveselil se je prijatelja in odložil sliko, s katere sta skozi pokončni okvir gledali Milli in Fani.

Večina njegovih terenskih slik je bila posneta skoraj slučajno. A ta portret je bil vsaj malo dogovorjen vnaprej. Naročila ga je manjša od žensk, na sliki desna. Kukec je na hitro razkril Tonetu, da se s to desno, Fani, rada vidita. Njej na ljubo je naredil več izvodov fotografije, saj je Fani želela pomagati prijateljici na sliki, Milli, da bi tudi ona našla kakšnega snubca. Predlagala je, da bi fotograf kakor slučajno dal njuno fotografijo pred oči komu, ki bi ga dovolj čedno nevezano dekle utegnilo zanimati. Ko je Kukec vse to na kratko pojasnil prijatelju, je dodal:

»Ona druga, Milli, je še prosta ..., ti pa tudi, kolikor vem. Lahko gremo kdaj skupaj kam ...?«

»Lahko,« je skomignil Tone, prižgal cigareto in od strani gledal na fotografijo.

»Za katero ti gledaš?«

Puhal je dim, Kukec je položil prst na sedečo Fani.

»Ta je moja.« Potem je prestavil prst na žensko poleg nje, s prekrižanimi nogami, torbico, svetlo barretko, izpod katere se je zvijal koder las.

»Ta je pa Milli. Ta je še fraj.«

»Ni slaba,« je važno pihnil dim Tone. »Zmeni se, če se hočeš. Zakaj pa ne? Saj veš, jaz imam proste sobote. V nedeljo bolj težko, ker delamo časopis.«

Kukec se je vzravnal in še sam prižgal ter puhnil kot njegov gost:

»In kaj bo zanimivega jutri v Večerniku?«

Tone je komaj dočakal prijateljevo vprašanje:

»Saj veš! Saj si slišal, ne!? O ljubavni tragediji mladega para pripravljam izčrpano novico.«

»Ja, ja, ja ...« je nagubal čelo brzoslikač, »kamor pridem, povsod govorijo samo o teh dveh. Kako že? Stanko in Rozalija?«

»Rozalija in Stanko, to ja!«

»Ti boš napisal?«

»Sem že,« in je z dvignjeno glavo, zagledan v daljavo, na pamet zdrdral prve stavke prispevka. »*V nizu ljubavnih tragedij v našem mestu je nedvomno najbolj pretresljiva drama, ki se je odigrala v Studencih. Dvoje mladih iskreno ljubečih se bitij se je v težki duševni depresiji raje odločilo, da se združita v smrti kakor pa v življenju.*« Potem je trmasto dodal: »In to bo ostalo. Tega ne bom pustil črtati!«

»Črtati?« se je začudil fotograf.

»Gospod Podlesnik je velel spremeniti nekaj delov zapisa. Zavoljo spoštovanja do pokojnih in njihovih rodbin.«

Brzoslikač se je še bolj začudil:

»Pa saj se ve, zakaj sta se. Vsi govorijo, da se ve!«

»Tudi jaz vem. Bil sem pri žandarjih in v okoliških ulicah, pri sosedih, v gostilni. Vsi so povedali skoraj isto, pa moram popraviti!«

»A res? Laži boš zapisal!?»

»Ne. Tega ne ..., neresnic mi ne pišemo! Malo resnice bomo zamolčali.«

»To pa ni v redu.«

»Zaradi spoštovanja, je rekel gospod urednik. Jaz moram ubogati. A lagal ne bom. Samo zamolčal.«

»Fotografija pa ničesar ne zamolči,« je vzkliknil Kukec in hlastno nadaljeval. »Ko bo enkrat več fotografij v časopisih, resnice ne boste mogli več zamolčati!«

»Upam, da bo kmalu prišlo do tega napredka,« mu je pritrdil Tone in ugasnil ogorek v pepelniku ter se poslovil.

Res je razgibal misli, zato je pohitel, da mu ne bi katera prej pobegnila. Zapisal bo vse tako, kot je res, vse, kar je izvedel, le nekaj stvari bo izpustil. Saj! Kaj pa če jih sploh ne bi izvedel. Kdo pa sploh vé čisto vse? In tudi to, kar je izvedel, je sam sestavil v celoto, ki prav lahko da je v resnici malo drugačna. Kdo bi to vedel?! Če bi imeli fotografije, kot je rekel Kukec, bi bilo res čisto drugače. Fotografija ne laže. Tako pa ... Važno je bistvo in to se lahko preseje tudi iz drobcev, ki jih pozna, in vseh teh sestavnih delov ni treba javno objaviti in ne nazadnje je omejen še s prostorom v časopisu. Ne moreš napisati vsega, kar veš, res ne, tudi če bi vse vedel!

*

Novičar Tone Fras ni mogel vedeti, kje tiči bistvo, saj tega ni mogel izvedeti od ljudi, ki jih je izpraševal.

Bistvo tragedije tiči v preteklih dogodkih, ki niso nikjer zabeleženi, še manj fotografirani! Dva strela sta bila samo dva trenutka na koncu, vse resnice pa ni poznal nihče. Bistvo, pa še to samo svoj del, bi od živih lahko poznala samo Milli, višja s Kukčeve fotografije. Tista, ki so jo že prehitevala primerna leta za poroko. Njen oče, zatopljen v svojo trgovino z glasbili, sploh ni opazil, kdaj je prekoračila dvajseta, mati pa ji je ob vsaki priložnosti trosila nasvete, kakšen naj bi bil mož, ki ga bo vzela, in da čas teče.

Tudi v Milli se je razraščala nepotešenost. Ko je šla po mestu ali ko se je sprehajala skupaj z nekdanjo sošolko, žlobudravo Fani, je molče in vse pogosteje gledala pare ter njihove otroke. Včasih jima je prišel naproti kdo, ki je bil vseč tudi njej, a so se moški pogledi vedno obesili na skakljajočo in navihano Fani. Ta je odgovarjala vsakemu, ki je prijazno privzdignil klobuk in rekel kakšno besedo, Milli pa je ostala v Fanini senci. Tako se je vanjo zajedala misel, da moškimi ni vseč. Vedno manj volje je imela za skupne sprehode, čeprav sta si veliko zaupali še iz otroških let. Raje je šla sama in nekajkrat je izkoristila priložnost ter šla po mestu z očetom. Ta je venomer krožil od enega do drugega znanca. Poslovno, je rekel. Tako je Milli pri trgovcu Weixlu spoznala uslužbenko Rozalijo Vidic. Vljuden pogovor je zavil v spoznanje, da sta podobnih pogledov, zato se je spletlo novo prijateljstvo.

Rozi, kot so jo klicali, je že imela izbranca, Stanka, in ko sta dekletki postajali vse bolj zaupni, ga je želela predstaviti tudi Milli. Neko nedeljsko popoldne so šli

v kavarno na Glavnem trgu. Pogovor je hitro stekel, poleg peciva ob kavi pa je Stanko Milli nadrobil še nekaj vljudnih komplimentov. Novo poznanstvo je, kot se to rado dogaja, odpiralo eno zgodbo za drugo, ki so si jih zaupali in jim radovedno sledili. Veliko podobnih reči jih je družilo, čeprav so izhajali iz precej različnih družin. Isto mesto, sredi istih dogodkov, podobne obveze in želje, tu in tam so jih trle skoraj iste težave – tipične težave njihove generacije pač. Milli pa je imela eno željo več kot nova prijateljca, zato jima je iskreno zaupala:

»Vem samo to, da ne bi rada ostala za zmeraj sama. Kamor grem, gledam otroke. Otroka si tako želim ... Pa tudi za varno in prijetno življenje bi si rada našla dobrega in poštenega človeka ... Še bolj pa otroka ..., kaj več si res ne želim ...«

26
27

Rozalija se ji je sočutno nasmehnila in segla pod mizo k Stankovi roki. Pogovor je po izgovorjeni Millini želji za hipec zastal, potem jo je on skušal tolažiti. Govoril je Milli, vmes je pogledoval tudi k svoji izvoljenki:

»Ah, dajte no. Vi si boste hitro našli koga zase. Tako prijetni ste za pogovor in na pogled ... in gotovo ste spretnih rok ..., vidi se, da ste zelo skrbni. Vešda ga boste srečali, takšnega, ki vam bo všeč in vi njemu. Pa nikar ne hitite ..., vi lahko še izbirate.« Ni zaznal, da je po njegovih besedah obe ženski zalila rahla rdečica. Pri Milli je ni opazil, ker je sklonila glavo in malo tiše odvrnila, da si otroka želi bolj kakor moža. Tudi če bi ostala kar sama. Rozi je osupnila:

»Milli! Ja ..., kako bi ga pa dobila? Brez moža. Ženska ..., sama z otrokom. To ja ne gre!« Po vdihu je še navrgla: »Saj so take ... Samo kakšne so!? In kako trpijo ...«

»Vem,« je skoraj šepnila Milli, potem so bili kar nekaj časa tiho. Molc je prekinila Rozi:

»Pozno je ...«

Rozi in Stanko sta že prej obljubila Milli, da bosta šla z njo do doma, onkraj Mestnega parka, a je Rozi potarnala, da jo boli glava. Stanku je rekla, naj pospremi novo prijateljico, vljudno je, ona bo šla sama domov, do tete na Kralja Petra trg.

Po prvem srečanju so se dobivali skoraj vsako nedeljo in kljub temu, da Rozi ni imela več takšnega glavobola kot prvič, se je vzorec ponavljal. Stanko je spremljal Milli do doma ob Tomšičevem drevoredu, Rozi je šla sama čez most.

Kako naj bi novičar, ki spremlja kopico raznih novic, da jih spiše za mariborski dnevnik, vedel, da je Milli po dveh mesecih izostalo perilo. To je vendar ženska skrivnost, ki jo navadno spremlja veselje, pogosto pa tudi skrbi in strah. Še posebej, če je ženska samska. A Milli ni bila ne v skrbeh, še manj prestrašena. Zelo si je želela otroka, in če so se je moški izogibali, kakor je sklepala, bo imela še večje veselje z otrokom. Materinstva si je bolj želela kot moža. Tudi preselila bi se v kako drugo veliko mesto in zdaj je kazalo, da se ji bo ta želja morda izpolnila.

Sprva je bila odločena, da tega ne bo nikomur povedala. Bila je pripravljena in doma je že večkrat namignila materi, da bo šla.

»Kam pa,« jo je vprašala stara in mlada je odgovorila, da jo mikajo velika mesta.

»Mogoče v Zagreb ... Gradec ... pa tudi Dunaj ni nedosegljiv.«

Mati, ki je z velikostjo omenjenih mest samo pomnožila število možnih snubcev, je nemo prikimala.

Prepričana, da je noseča, se je Milli odločila, da bo ta načrt tudi v resnici izpeljala do zadnje pikice. Od vseh ljudi v mestu bi lahko samo Rozi in Stanku povedala, da se bo preselila, in mogoče bi lahko zaupala tudi Fani. Za te tri bi se spodobilo, da jim naznani selitev. Še posebej pa Stanku. Kri je le kri.

Nekaj dni je še čakala na običajno ščipanje pod trebuhom, in ker se res ni hotelo začeti, je nekega popoldneva, kakšnih štirinajst dni po pustu, namerno prekrizala Stanku pot in mu na hitro povedala, da se je najbrž zgodilo to, kar si je najbolj želela. Res je zanosila. On je osupnil, saj nikoli ni čisto verjel, da Milli res hoče to. Ves bled je začel mencati:

»Ja, kaj pa zdaj?«

»Jaz imam vse pripravljeno ..., kmalu bom šla.«

»Zdaj pa nisem prepričan ..., da je tako najbolj prav?«

»Zdaj je, kar je. Saj sem te jaz pregovorila ..., prosila ...«

Stanko je nekaj časa razmišljal in rekel:

»Rozi bom ..., moral bi ji povedati. Vse ...« in je utihnil, da ga je Milli vprašala, kaj ji misli povedati. Stanko je malo odsotno ponovil, da vse.

»Vsega ne ..., o tebi ni treba Rozi ničesar praviti. Ne lomi ga ... Jaz ne bi!«

»Če ne, bo pa Rozi sama vprašala tebe ... Kaj ji boš pa rekla?«

Milli je skomignila z rameni:

»Nič ..., saj bom prej šla.«

»A že kar?«

»Ja ...«

»Kaj pa če sploh ne bi šla!?«

»Stanko ...! Pa saj sem ti ves čas govorila, da bom potem šla!«

»Če ne bi šla ..., bi ostala tu!«

»Ne bom tu, Stanko. Šla bom drugam.«

Potem mu je mirno povedala, da naj ga ne skrbi. Da sama ve, kako bo vse uredila. Bo pa zelo vesela, če bo kdaj kasneje lahko kakorkoli pomagal. Čez čas se bo mogoče vrnila v Maribor, ko se bo videlo, kako bo z očetovo trgovino, čeprav v to ni prepričana. Tako ga je pomirjala in dodala:

»Potem pa ti povej Rozi, da bom dobila otroka, ko bom že šla ..., zase pa ne povej. Tudi jaz bom molčala kot grob. Poslovala se bom samo od domačih in od Fani in bom šla. Čim prej!«

Res je nameravala povedati samo še Fani. Za selitev gotovo, o nosečnosti ..., to bo še videla.

S Fani že kar nekaj časa nista bili skupaj v parku. Tako kot nekdam jo bo povabila na sprehod. Rekla ji bo, da bo šla v Gradec, čeprav se je v resnici

nameravala preseliti v Zagreb. Počakala jo je kot običajno pri trafiki na vogalu, kjer se začne park. Fani je bila še bolj razposajena kot včasih. Držeč jo pod roko je klepetala brez odmora, da je srečna, da je zaljubljena in da je njen Kukec še malo plah, a da je dobra partija. Fotograf je, brzoslikač, ki ga lahko pogosto vidi v mestu. Danes pa bo čakal na nove prilžnosti tukaj, v mestnem parku. Nato je vzkliknila:

»Poglej ga! Tamle je! Moj Kukec ...« in je pokazala s prstom v smeri bele, peskane diagonalne poti na drugo stran, kjer je strugo potočka prečil mostiček z belo kovinsko ograjo. Bili sta še nekaj lučajev stran, ko je Fani kar naenkrat spustila Milli, zamrmrala, da ne more dočakati, in stekla proti izbrancu. Ta je imel fotografsko prežo pod prosojno krošnjo bukve, skozi katero je zelenela mehka svetloba, do so bili posneti obrazi brez ostrih senc. Fani je zletela naravnost do Kukca, se pred njim nalašč malo spotaknila in mu padla v objem. Fotograf jo je nerodno prestregel in jo zavrtel na svetlobo, kot da je naključni model za fotografijo. Milli je počasi pridrsala do njiju, ni ju hotela zmotiti, saj sta bila kot dva mala otroka. Že od daleč ju je med hojo do mostička opazovala in sklenila, da Fani ne bo ničesar povedala. Niti za Gradec ali Zagreb, za nosečnost pa še toliko manj!

Kukec je med gostobesednim drobljenjem Fani o vsakdanjih rečeh, še največ o zarokah in porokah, ženskama rekel, naj se postavita k ograji. Milli se je rahlo naslonila na pobeljeno železno mrežo, Fani je skakljala okoli Kukca in se mu nastavila, da naj jo posadi gor, in ta jo je res dvignil na rob ograje. Fani

se je sede oprijela Milli čez rame in naslonila glavo na njeno baretko. Kukec je stisnil!

Stanko od zadnjega srečanja z Milli ni imel več pravega miru. Res, da še ni bil dolgo v tiskarni, a so sodelavci vseeno opazili spremembo v njegovem obnašanju. Bil je bolj tih. Hitro je opravil, kar je imel narediti, in se umaknil v svoj svet. Ves čas je nekaj tuhtal in kahal v sebi in nekateri so ugibali, kaj bi to lahko bilo, dokler niso uganili, da se bliža dan njegove poroke. Kdo ne bi bil v takem obdobju v posebnih skrbih? Poroka! Sprememba za celo življenje. Nov začetek. Novo rojstvo.

Na Studencih, kjer sta živela Stankova starša, so v gornjem nadstropju pripravili vse, da bi mladi par tam po poroki začel skupno življenje. Stankov oče je na soboto pred cvetno nedeljo povabil mlada dva in ožje sorodnike, da bi najbližji še pred oklici izvedeli datum poroke. Stanko pa je imel svoj načrt, s katerim tudi ni smel več odlašati. Rozi se bo spovedal, da ga ne bo vse življenje bremenila skrivnost, ki jo deli samo z Milli. Potem naj Rozi sama odloči, ali ostane ta skupaj ali razdreta zaroko!

Odpravil se je Rozi naproti na Kralja Petra trg. Nazaj na Studence sta šla po potki, spodaj ob Dravi. Na klopi pri izvirkih pod cerkvijo svetega Jožefa pa je Rozalija prehitela Stanka. Zaupala mu je svojo skrivnost. Vabeče ga je prijela za roko in ga, na njegovo presenečenje, prijela še za drugo roko ter mu solznih oči povedala, da bodo kmalu po poroki trije. Stanko ni dojel, dokler mu ni Rozi nedvoumno povedala, da

bosta dobila otroka. Kar zavrtelo se mu je. Skoraj ničesar ni več razumel, kar mu je potem govorila, in ji je bled samo prikimal. Potem se je na poti do staršev malenkost nadihal, se nekoliko zbral in bil trdno odločen, da bo po večerji razvozlat ta zavozlani klobčič. Rozi bo vseeno povedal vse po pravici, ne tako, kot mu je zabičala Milli! Te misli se je oprijemal ves čas, da se je lahko z domačimi pogovarjal kot običajno. *Oba mlada sta bila videti veselo razpoložena in se živahno razgovarjala v družbi staršev in sorodnikov. Po večerji se je Stanko poslovil od svojega očeta in odšel z Rozalijo v zanj pripravljeno stanovanje v prvem nadstropju.*

*

Vsega tega novičar pri Mariborskem večerniku Jutra nikakor ni mogel vedeti. Kdo pa naj bi mu sploh povedal? Rozalija in Stanko sta že pokojna, Milli je prvič videl na fotografiji, a tudi ta v resnici ni vedela vsega, kar se je tistega dne dogajalo. Fani pa sploh ni vedela popolnoma nič, čeprav je bila celo zraven na fotografiji!

Slabo uro po tistem, ko se je vrnil od urarja in svojega prijatelja fotografa, je Tone Fras zopet stal pred gospodom Jakobom Podlesnikom s popravljenim in na sveže prepisanim poročilom o tragičnem dogodku v Studencih.

»Ste že,« je svetlo pogledal urednik, Tone je priki-
mal in glasno pritrdil.

»No ja, to je bilo pa zelo hitro.«

Urednikova opazka je izzvenela kot dvom, a je novičar vseeno položil pred njega papir s popravljenim člankom. Gospod Jakob ga je ošinil, potem nekaj časa molče sledil vijugam svinčnika, kmalu pa nehal brati, se zravnal in pogledal v strop:

»Mogoče bi pa raje dali naslov, hm ... Kaj mislite, če bi napisali – Zvestoba do groba.«

»Kot naslov ... Ni slabo!« je planil mlajši. »Zvestoba do groba je odlično,« se je navdušil.

»Naslov, naslov. *Zvestoba do groba*. Tak bo naslov, ja. Odlično!« je pritrdil tudi Jakob Podlesnik in rekel Tonetu:

»Vi mi preberite, jaz bom poslušal.«

Tone je vzel z mize list, se malo zavrtel v bokih, da mu je svetloba z okna lepše padala na popisano površino, in začel s poudarkom brati:

»*Zvestoba do groba. Tragedija dveh mladih, ljubečih se src v Studencih. Skupno v smrt ...*

V nizu ljubavnih tragedij v našem mestu je nedvomno najbolj pretresljiva drama, ki se je odigrala pred dnevi v Studencih. Dvoje mladih iskreno ljubečih se bitij se je v težki duševni depresiji raje odločilo, da se združita v smrti kakor pa v življenju, v katerem nista našla nobene ovire za ustvaritev skupne domačije.

Stanko Kumer, star komaj triindvajset let, strojnik v Mariborski tiskarni, kjer je bil nameščen šele nekaj tednov, si je izbral za izvoljenko svojega srca štiriindvajsetletno železničarjevo hčerko Rozalijo Vidic iz Nove vasi, uslužbeno pri veletrgovcu Vilku Weixlu v Mariboru. Med obema je vladala vzorna harmonija

in nihče niti od daleč ni slutil, kaj se je pravzaprav odigravalo v njihovih mislih in srcih.«

Gospod Podlesnik, ki je pozorno poslušal mladega sodelavca, je dvignil roko in se odkašljajal. Tone je obmolknil in ga radovedno pogledal.

»Berite, berite,« ga je nemudoma pozval urednik.

»V soboto zvečer je bil Stanko s svojo zaročenko še na večerji pri svojem očetu, gospodu Jožetu Kumru, šolskemu upravitelju in znanemu borcu za pravice učiteljskega stanu. Oba mlada sta bila veselo razpoložena in se živahno razgovarjala v družbi staršev in sorodnikov. Po večerji se je Stanko poslovil od svojega očeta in odšel z Rozalijo v svojo sobo v prvem nadstropju, dočim stanujejo njegovi starši v pritličju. Kmalu nato je bilo slišati zamolkle strele. S težko slutnjo v srcu je odhitel gospod Kumer takoj pogledat, kaj se je zgodilo. Ker so bila vrata zapahnjena od znotraj in se na ponovne klice ni nihče odzval, jih je siloma odprl.

Pogled je bil pretresljiv. V mlaki krvi sta ležala sin Stanko in njegova zaročenka Rozalija. Rozalija je imela prestreljene prsi. Stanku pa je ugasnil luč življenja strel v srce. Ona je ležala na zofi, on pa je klečal poleg zofe z glavo nagnjeno proti izvoljenki svojega srca, ki ni hotela živeti brez njega. Sredi med obema je ležala pištola.«

Na tem mestu je novičar skoraj zadihan obstal in pogledal urednika. Ta je bil vidno pretresen, kot da bi sam obiskal mesto tragedije. Živo si je predstavljal okrvavljena tla in sredi rdeče luže še črno pištolo. Srepro je gledal v mladca in ga svetlih oči priganjal:

»Berite, berite, berite!«

Tone je zajel sapo. Kot da bi se tudi njemu hotel malo zatresti glas:

»Vest o dogodku se je naglo razširila po Studencih in Mariboru in je vzbudila splošno sočutje in sožalje s kruto udarjenimi starši obeh žrtev, ki so ju takoj odpeljali v mrtvašnico in bosta trupli položeni jutri ob pol šestnajsti popoldne v skupni grob. Stanko Kumer in Rozalija Vidic sta bila marljiva člana studentskega Sokola in zelo simpatična. Starši so bili popolnoma zadovoljni, da se združita v življenju in je njih žalost zato sedaj tem večja.«

Bralec je moral ponovno zajeti sapo in medtem je spet pogledal v obraz svojega urednika. Ta ga je vprašujoče gledal in nervozno pozval:

»No ..., še zaključek!«

»Tu sem še nekaj dodal ...«

»Kaj ste dodali? Preberite!«

»Stanko Kumer je bil ves minuli teden močno zamisljen in potrto, vendar pa se ni nikdar izrazil, kaj teži njegovo dušo. Gotovo je le toliko, da sta se morala oba že par dni poprej odločiti za usodni korak, ki sta ga v nedeljo zvečer tudi res izvršila. Iz pisma, ki sta ga zapustila, se vidi težka duševna depresija mladega Stanka, obenem tudi odločna volja Rozalije, da se združi z njim v smrti.«

»Odlično, mladi mož. Od-lič-no,« je kimal urednik Tonetu, ki se je tako izborno potrudil s popravkom pisanja. S kimanjem mu je dal vedeti, naj kar nadaljuje, in ta je prebral še zadnji del članka:

»Jutri se bo izpolnila njiju zadnja želja, ko bosta legla k večnemu počitku v skupnem grobu. Kar jima ni bilo usojeno v življenju, sta našla v smrti. Bodi jima lahka slovenska zemljica, uglednim rodbinam pa naše iskreno sožalje.«

Potem je dvignil pogled in čakal, kaj bo rekel gospod Podlesnik. Ta je dolgo kimal v priznanje in slednjič spregovoril:

»Nič več ni treba popravljati. Do zadnje besede, kot ste napisali, bomo objavili. Danes ste prosti.«

Teden dni se govorice vseh sort nikakor niso polegle. Zato je gospod urednik Jakob Podlesnik radovedno in stoje zrl v zaprta vrata, skozi katera sta odšla užaloščena gospoda Vidic in Kumer. Izvlekel je svojo žepno uro, jo s palcem leveice odprl in obvisel s pogledom na spodnji krožnici okoli šestice. Pomislil je, kako ta mali kazalec šteje sekunde in potuje tudi, ko ga nihče ne gleda, in kako se v resnici ves čas premikata tudi veliki in mali kazalec za minute in ure, čeprav se zdi, da mirujeta. Sklonil se je in na popisanim listu pred sabo prečrtal neko besedo. Pri tem si je zamrmral v brado:

»Zvestoba do groba.«

Vzel je list in se napotil do novičarjev. Tam se je brez najave postavil v pozor in prebral:

»Zahvala. Vi vsi, ki ste okitili dvodnevno počivališče naših ljubljenih in ljubečih se otrok, Stanka in Rozalije, v studenski mrtvašnici z dehtečim cvetjem, ki ste romali k žrtvam mlade ljubezni in ju spremili v tako nenavadnem številu na njun skupni dom, njima

zapeli in zaigrali v slovo pretresljive žalostinke, nas tolažili in krepili s svojim sočustvovanjem v teh težkih trenutkih, ko je peza življenja pritisnila na nas z vso silo, sprejmite našo najtoplejšo zahvalo. Studenti, Nova vas, četrtega aprila, devetindvajset. Rodbini Kumer in Vidic.«

S popisanim listom vred je nato prekrizal roke na hrbtu in pokimal Tonetu. »Odlično, mladi mož. Zelo dobro ste to skomponirali. Za to osmrtnico mi ne bo nerodno izdati računa. Stranki sta bili zadovoljni.«

Potem se je obrnil in z nihajočim listom čez zadnjico zapustil sobo novičarjev Mariborskega večernika Jutra, a Tone je kljub dobri novici gospoda urednika nejevoljno potisnil pod druge papirje razglednico Milli in Fani, ki mu jo je poslal Kukec. Na hrbtni strani je pisalo:

»Ljubemu v večni spomin, Milli. V Mariboru, spomladi 1929.

Dragi prijatelj, tako bi ti lahko pisala gospodična Milli, a si jo zamudil! Fani mi je povedala, da se je Milli preselila v Prago. Menda za zmeraj. Kukec.«